

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.62.244>

УДК 02.004:316:77:[021.89+342.72](477)

Василь Гуменчук,

ORCID 0000-0001-8397-7631,

аспірант кафедри інформаційних технологій,

Київський національний університет культури і мистецтв,

36, вулиця Євгена Коновальця, м. Київ, 01601, Україна

e-mail: oitscrazy@gmail.com

**МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОМУ
ОБСЛУГОВУВАННІ КОРИСТУВАЧІВ
ІЗ ВАДАМИ ЗОРУ:
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Постановка проблеми. Розкриттю морального та інтелектуального потенціалу українського суспільства сприяють, з одного боку, демократизація, а з іншого – європейський вектор розвитку України та орієнтація на загальнолюдські цінності. Наявність теоретичних напрацювань в українському бібліотекознавстві щодо особливостей обслуговування користувачів із вадами зору та значного практичного досвіду у цьому напрямі актуалізує питання методологічного інструментарію дослідження. **Мета статті** – охарактеризувати методологічний інструментарій дослідження мультимедійних технологій в інформаційно-бібліотечному обслуговуванні користувачів із вадами зору. **Наукова новизна.** Виявлено традиційні та інноваційні методологічні підходи у сучасному бібліотекознавстві (структурно-функціональний, діяльнісний, маркетинговий, технологічний, інституціональний, процесний, синергетичний, когнітивний, соціокультурний), визначено актуальні методи модернізації дослідження мультимедійних технологій як складника інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору в умовах запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та глобальної цифровізації суспільства. Охарактеризовано такі підходи як системно-структурний, соціальний, історичний, соціокомунікаційний. **Висновки.** Основними теоретико-методологічними підходами дослідження інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору є: системно-структурний, соціальний, історичний, соціокомунікативний, діяльнісний і процесний підходи. Сучасний методологічний інструментарій дослідження функціонування бібліотек для сліпих за-

для успішного задоволення їхніх інформаційних потреб і навчальних, наукових та культурних запитів дає змогу вивчити ІБО як відкриту, багаторівневу підсистему бібліотеки як простору для отримання інформації, навчання та місця зустрічі, орієнтовану на забезпечення та розширення спектра різноманітних інформаційних послуг і сервісів із комплексним поєднанням можливості доступу до різних типів і видів інформації.

Ключові слова: бібліотека, інформаційно-бібліотечне обслуговування, аудіо-ресурс, користувачі з вадами зору.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розкриттю морального та інтелектуального потенціалу українського суспільства сприяють, з одного боку, демократизація, а з іншого – європейський вектор розвитку України та орієнтація на загальнолюдські цінності. Вивчення кращого закордонного досвіду в інклюзивному інформаційно-бібліотечному обслуговуванні (далі – ІБО), зокрема користувачів із вадами зору, уможливає впровадження інноваційних методів і форм роботи у діяльність вітчизняних бібліотек з означеною категорією читачів, які потребують особливої уваги. Інформаційно-ресурсне забезпечення спеціалізованих бібліотек для сліпих сьогодні – це фонд документів, які становлять наукові та освітні електронні ресурси, зокрема аудіоресурси.

Актуальність дослідження. Провідною функцією сучасної бібліотеки є інформаційно-бібліотечне обслуговування, яке в умовах активного впровадження в бібліотечні процеси сучасних інформаційних технологій вимагає змістовного оновлення та підвищення ефективності прогресивних видів, притримуючись принципів відкритості та доступності. Наявність теоретичних напрацювань в українському бібліотекознавстві щодо особливостей обслуговування користувачів із вадами зору та значного практичного досвіду у цьому напрямі актуалізує питання методологічного інструментарію дослідження. В Україні предметне поле методології ІБО користувачів із вадами зору перебуває на етапі осмислення, адже здійснений нами кропіткий пошук окремого комплексного дослідження з означеної тематики виявився безрезультатним. Отже, сьогодні у бібліотечній науці надзвичайно актуальними у науково-теоретичному і практичному аспектах є питання методології дослідження мультимедійних технологій в інформаційно-бібліотечному обслуговуванні користувачів із вадами зору, яке ще не було предметом спеціального наукового дослідження і комплексно не розглядалося.

Аналіз останніх досліджень. У цілому різними аспектами інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору у системі документних комунікацій приділяли увагу такі теоретики і практики бібліотечної справи: О. К. Бурчак (діяльність Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. М. Островського) [4]; С. Водозаська (аналіз ринку аудіокниг східноєвропейського регіону) [6]; М. В. Іванова (законодавчі ініціативи щодо забезпечення доступу до адаптованого інформаційного ресурсу осіб із вадами зору) [12; 13]; Н. Е. Кунанець (новітні інформаційні технології у діяльності бібліотек для людей з особливими потребами) [16; 17; 19]; А. В. Литвин (становлення та розвиток бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів із вадами зору в Україні) [20]. Також в аспекті об'єкта нашої статті є вивчення О. А. Чирковим феномена аудіокниги в українській культурі [28]. Варто наголосити, що ми поділяємо думку науковців, які в різних аспектах розглядали методологію сучасної української бібліотечної науки. Так, у контексті кодифікації актуальних підходів до вивчення бібліотеки як об'єкта бібліотекознавства О. З. Клименко та О. Л. Сокур репрезентували актуальні напрацювання щодо методологічних підходів, які утвердилися на сучасному етапі розвитку бібліотечної науки [15]; О. В. Воскобойнікова-Гузєва проаналізувала застосування традиційних і новітніх підходів та методів проведення сучасних бібліотекознавчих досліджень [7], Н. Е. Кунанець розглянула особливості подання теоретичних засад соціальних комунікацій з прив'язкою до бібліотекознавчих досліджень та з'ясувала традиційність застосування соціокомунікаційного підходу при вивченні бібліотек [18]; А. В. Ржеуський розкрив перспективи модернізації комплексу послуг із дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів завдяки застосуванню методу бенчмаркетингу [21].

Мета статті – охарактеризувати методологічний інструментарій дослідження мультимедійних технологій в інформаційно-бібліотечному обслуговуванні користувачів із вадами зору.

Для досягнення поставленої мети необхідно **вирішити такі завдання:** виявити наявні методологічні підходи у сучасному бібліотекознавстві, визначити актуальні методи модернізації дослідження мультимедійних технологій як складника інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору в умовах запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія дослідження мультимедійних технологій як складника інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору базується на загальнонаукових принципах (історичному, системності, функціональності, комплексності, усебічності пізнання, термінологічному), але в сучасних умовах потребує міждисциплінарного дослідження, яке, окрім вирішення пізнавальних завдань, уможливило розроблення стратегії та репрезентацію оптимальної моделі в діяльності бібліотек для людей з особливими потребами щодо запровадження новітніх інформаційних технологій з метою створення і поширення адаптованого інформаційного ресурсу. Такий науковий пошук потребує вивчення наявних та розробки нових методологічних підходів до розвитку діяльності бібліотек для користувачів із вадами зору.

Отже, кількість методологічних підходів до вивчення формування та розвитку інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору, становлення спеціалізованої бібліотечної мережі для них постійно зростає, що вкотре доводить міждисциплінарність означеної тематики. Адже «методологія бібліотекознавства перебуває в активній фазі свого розвитку. Вона збагачується теоретико-методологічними здобутками суміжних галузей знання, використовує різноманітний арсенал дослідницьких методик і методів, які дають змогу всебічно представити специфіку функціонування бібліотечного соціального інституту як рівноправного партнера у розбудові суспільства знань» [7, с. 3–31].

До будь-якого об'єкта наукового дослідження широко застосовується *системно-структурний підхід*. Це – загальнонауковий підхід, доцільність застосування якого виявляється в ефективному вивченні мультикомпонентних об'єктів, невід'ємними складниками яких є власності, характеристики та елементи різної природи. (Система (грец. *σύστημα* – поєднання, утворення) – сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія [26, с. 583].) Фундатором вивчення бібліотеки з позицій системного підходу вважаємо бібліотекознавця М. Карташова, який стверджував, що розвитку бібліотеки як системи властиве посилення єдності та взаємозалежності всіх її елементів [14, с. 1–2]. По суті дослідження бібліотеки з позицій системного підходу дозволяє розглянути ІБО як частини та елементи певного цілісного утворення. Використання математичних методів дослідження (кластерний аналіз, математичного моделювання,

оптимізації та ін.) сприяло вивченню функціонування та розвитку інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору як цілісної системи та її структурних елементів, серед яких на сьогодні в умовах становлення суспільства знань особливо актуальними є мультимедійні технології. Адже бібліотека для сліпих – цілісна система відкритого типу, де інформаційно-бібліотечне обслуговування здійснюється в таких взаємопов'язаних підсистемах: вивчення інформаційних потреб користувачів із вадами зору; інформаційно-ресурсне забезпечення та трансформація ролі та функцій бібліотекаря в новому інформаційно-комунікативному середовищі. Варто наголосити, що у сучасному бібліотекознавстві значну кількість розвідок присвячено аналізу бібліотеки як системи: також збагатили обґрунтування системного підходу у бібліотекознавстві Ю. Столяров (бібліотека – цілісна система, кожна підсистема якої виконує власну, якісно відокремлену внутрішню й зовнішню системну функцію) [25] і О. М. Бруй (системний підхід до управління бібліотекою та різних її підсистем й аспектів упровадження, зокрема до стратегічного управління) [3]. Отже, з позицій системно-структурного підходу мультимедійні технології в діяльності бібліотеки – це структурний елемент підсистеми інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору, а своєю чергою ІБО з його цифровими активами – підсистема бібліотеки як системи, якій притаманна мультиплатформність.

Соціальний підхід передбачає невинний перехід на персоналізацію обслуговування користувачів – клієнтоорієнтованість, тобто спрямованість на першочерговість задоволення інформаційних потреб і навчальних, наукових та культурних запитів користувачів із вадами зору різних вікових груп, використовуючи ресурсний потенціал книгозбірні, яка долучає широку мережу соціальних і культурних форматів, іншими словами в умовах глобальної цифровізації – формування сталого соціального замовлення. Сьогодні цей підхід із практичної точки зору обґрунтовує запропоновану Л. Хавкіною в 1920-х роках тричленну модель бібліотеки, складниками якої є «читач» – «бібліотекар» – «книга» [27]. Бібліотека – це унікальний соціальний інститут, головна місія якого полягає у максимально повному задоволенні інформаційних потреб користувачів через використання мультимедійних технологій для надання цифрових сервісів. У контексті модернізації ресурсної бази книгозбірень ІБО відбувається аудіоресурсами, зокрема аудіокнигами. За

допомогою таких загальнонаукових методів як опитування та анкетування оцінюється насамперед якість інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору, достатність / недостатність комплектності аудіоресурсів, комфортність бібліотечного простору для освіти, саморозвитку чи спілкування, адвокаційна діяльність книгозбірні. Застосування вказаних методологічних інструментів дозволить максимально пристосувати процес отримання інформації щодо потреб цієї категорії користувачів. А. Ванеєв констатує, що попри збереження багатьох соціальних функцій їхній зміст змінюється в часі та просторі під впливом соціальної ролі, яку соціум покладає на бібліотеку [5, с. 126]. Загалом, бібліотека є базисом грамотного майбутнього суспільства, триєдине її завдання – зібрати, зберегти і надати у користування документи, які у нашому випадку становлять адаптований інформаційний ресурс користувачам із вадами зору; вона є активним учасником соціально-інформаційного процесу, що успішно реалізовує функцію соціальної пам'яті людства. Саме ці аспекти дозволяють вивчити застосування соціального підходу, зокрема в ІБО користувачів із вадами зору виокремити сучасні тенденції, які реалізовані в перспективних проєктах – актуальних мультимедійних технологіях інформаційно-бібліотечного обслуговування людей із порушеннями зору, надання доступу до аудіоресурсів та окреслення перспектив цієї роботи [10].

Історичний підхід передбачає вивчення особливостей еволюції інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору, що включає трансформацію різних його етапів, їхню взаємозалежність від рівня технічного оснащення бібліотек. «Зарубіжний та вітчизняний досвід з обслуговування осіб із порушеннями зору у бібліотеках засвідчив, що спеціальні книгозбірні для сліпих діяли з кінця XIX ст., пізніше створювалися відділи книг для незрячих у публічних бібліотеках. Найактивніше розбудовувалося обслуговування цієї категорії користувачів в економічно розвинутих країнах, зокрема, США, Нідерландах, Швеції та інших. У 1990-х роках відбувся якісний стрибок в еволюції книг для людей з порушеннями зору: від грамплатівок і касет із записами аудіовистав та художніх творів, начитаних професійними дикторами до синтезаторів мови, які дозволили «читати» синтезованим голосом текстові файли на комп'ютері» [9, с. 10]. Основними методами історичного дослідження є синхронний та діахронічний підходи, метод ретроспективного аналізу, моделювання та ін. Ю. Столяров репрезентував

багаторівневу (багатоконтурну) модель бібліотеки [25], яку становлять чотири підсистеми: бібліотечний фонд, контингент користувачів бібліотеки, бібліотечний персонал і матеріально-технічна база бібліотеки. Функціонування цих концептуальних елементів є взаємозалежним, і кожен із них еволюціонує згідно із здійсненим впливом. Відповідно, прогрес інформаційно-комунікаційного простору зумовив появу п'яти-компонентної системно-структурної моделі бібліотеки, яку утворюють документи, користувачі, персонал, інформаційний компонент та інфраструктура [30]. Як слушно зауважує І. Давидова [11, с. 80–81], трансформація – це органічний еволюційний процес бібліотечної системи. Дослідниця констатує, що у глобальному розподіленому інформаційному просторі сьогодні вже повноцінно функціонують нові змінені організаційні форми книгозбірень – електронні та цифрові бібліотеки, у нашому випадку – аудіобібліотеки. О. Воскобойнікова-Гузєва запропонувала трирівневу та семиелементну модель сучасної бібліотеки, яка, на наше переконання, є перспективною і модернізаційною, її реалізація у вітчизняній бібліотечній галузі призведе до так званого «світового стандарту». Базовими елементами цієї моделі є ідеологічний, інноваційний та інвестиційний складники, які передбачають технологічну, соціальну, інституційну модернізацію [8], що уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, адаптуючи бібліотеки до електронного технологічного середовища за активної конвергенції форматів, платформ та контенту. Адже, на наше переконання, інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у єдиний інформаційний ресурс (усіх видів інформації на всіх видах носіїв) – конвергенція – сприятиме ефективного формуванню цифрових активів, забезпечення віддаленого безкоштовного доступу до будь-якої відкритої інформації, успішній реалізації окремих тематичних проєктів.

Соціокомунікаційний підхід або за В. В. Різуном – соціально-комунікаційний підхід – «передбачає аналіз явищ в контексті суспільної взаємодії соціальних інститутів, засобів, соціальних ролей» [22]. «Соціальна комунікація передбачає виробництво такого продукту, який виступає документом як для виробника, так і для споживача відомостей, має свої реквізити, ознаки, місце в класифікації соціальнокомунікаційних продуктів, що зберігаються в інститутах (носіях, сховищах) суспільної пам'яті (бібліотеках, архівах, документаційних центрах)» [22]. Ми погоджуємося з твердженням Н. Е. Кунанець щодо традиційності

застосування соціокомунікаційного підходу при вивченні бібліотек, «які, окрім зберігання великих інформаційних масивів, стають активними розповсюджувачами соціально значимої інформації, тобто соціальними комунікаторами» [18, с. 11]. У контексті поширення суспільних інформаційних ресурсів і соціально-комунікаційної інфраструктури «бібліотеки, зорієнтовані на обслуговування осіб з особливими потребами, не є винятком» [18, с. 17]. Застосування соціокомунікаційного підходу до дослідження мультимедійних технологій як складника інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору передбачає залучення спеціальних методів, до котрих, насамперед, слід віднести інформаційний метод дослідження, що сприятиме дослідженню бібліотек різного підпорядкування як центрів надання безперешкодного доступу до інформації за допомогою сучасних технічних засобів у конкретних суспільно-політичних умовах.

Іншими, найоптимальнішими, на нашу думку, методологічними підходами до дослідження мультимедійних технологій як складника інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору є наукові студії Ю. Артемова (виокремив структурно-функціональний, діяльнісний, маркетинговий та технологічний) [1, с. 66]; С. А. Басова (інституціональний підхід) [2]; О. М. Бруй (процесний підхід до управління бібліотекою та різних його підсистем й аспектів упровадження) [3]; О. В. Воскобойнікової-Гузевої (у новітніх бібліотечкознавчих дослідженнях застосовуються синергетичний, когнітивний, соціокультурний підходи) [7]; А. Ржеуського (комплексний підхід до впровадження дистанційних інформаційних послуг та хмарних технологій, зокрема при формуванні мультимедійних бібліотек, розробив деталізовану, формалізовану і впорядковану методіку застосування бенчмаркінгу у бібліотеках) [21], М. Слободяника (системно-функціональна та діяльнісна моделі бібліотеки) [23]; С. О. Шемаєв (соціокомунікативний підхід у поєднанні із системним, соціокультурним та інформаційним) [29]. Аналізуючи дисертації з бібліотечкознавства з точки зору використання традиційного та інноваційного методологічного інструментарію, О. В. Воскобойнікова-Гузева наголошує, що «майже кожна нова дисертаційна робота дає наочні приклади результативного поєднання різних взаємодоповнюючих методологічних підходів, які реалізуються шляхом використання відповідних методів і процедур наукового пізнання» [7, с. 28].

Оптимальне поєднання апробованого методологічного інструментарію дослідження інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору сприяє формуванню нової парадигми широкого наукового дискурсу, якому притаманний унікальний синергетичний ефект та конвергенція форматів професійного розвитку в їх суспільній спрямованості. «Створені у вітчизняних бібліотеках аудіоресурси розпорошені на сайтах та блогах, тому потребують упорядкування та укладання у довідковий біб(веб)ліографічний ресурс. Такий формат систематизованого зводу буде зручним для використання як бібліотекам, які не мають власних аудіозаписів, але будуть мати єдину точку доступу до них, так і користувачам» [10, с. 54].

Висновки та практичне значення. Підсумовуючи, важливо наголосити, що основними теоретико-методологічними підходами дослідження інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів із вадами зору є: системно-структурний, соціальний, історичний, соціокомунікативний, діяльнісний і процесний підходи. Сучасний методологічний інструментарій дослідження функціонування бібліотек для сліпих задля успішного задоволення їхніх інформаційних потреб і навчальних, наукових та культурних запитів дає змогу вивчити ІБО як відкриту, багаторівневу підсистему бібліотеки як простору для отримання інформації, навчання та місця зустрічі, орієнтовану на забезпечення та розширення спектра різноманітних інформаційних послуг і сервісів із комплексним поєднанням можливості доступу до різних типів і видів інформації.

Перспективним напрямом розвитку означеної теми вважаємо продовження студій у царині застосування сучасного методологічного інструментарію, що переважає обґрунтування сутності методологічних підходів та необхідності інноваційних методів, доцільності нових методик і змісту технік дослідження мультимедійних технологій в інформаційно-бібліотечному обслуговування користувачів із вадами зору як у вітчизняному, так і зарубіжному бібліотекознавстві.

Список бібліографічних посилань

1. Артемов Ю. І. Концептуальна модель бібліотеки суспільства знань. *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського*. Київ, 2010. Вип. 2. С. 66–71.
2. Басов С. А. Об інституціональному підході в бібліотековедінні. *Науч. и техн. б-ки*. 2011. № 3. С. 50–69.

3. Бруй О. М. *Збалансована система показників у стратегічному управлінні бібліотекою* : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 283 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/28644/1/Bruj_diss.pdf.

4. Бурчак О. К. Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <http://ube.nlu.org.ua/article/>.

5. Ванеев А. Н. *Библиотечное дело. Теория. Методика. Практика*. Санкт-Петербург : Профессия, 2004. 368 с.

6. Водозляк С. А. Аудіокниги як інноваційний спосіб популяризації книги. *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 51. 2013. Квітень–червень. С. 101–106. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Nzizh_2013_51_24.pdf.

7. Воскобойнікова-Гузева О. В. Розвиток методології бібліотекознавчих досліджень: традиції та новачі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 3. С. 26–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_3_6.

8. Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України : генезис, концепції, модернізація : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г. І. Ковальчук. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.

9. Гуменчук В. В. Аудіоресурси у діяльності бібліотек для користувачів з особливими потребами: становлення і сучасні тенденції. *Соціальні комунікації: інструменти, технології і практика*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 лютого 2021 р.). 2021. С. 10–13.

10. Гуменчук В. В. Аудіоресурс у бібліотеках України: стан і перспективи. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 2. С. 51–50.

11. Давидова І. О. Управління системними трансформаціями бібліотек: до питання наукової організації управління. *Вісн. Харк. держ. акад. культури*. 2014. Вип. 45. С. 78–84.

12. Іванова М. І. Імплементція Маракешського договору в Україні – важлива складова розвитку бібліотек для людей з вадами зору. *Тенденції розвитку медичних бібліотек України і виклики сучасного інформаційного суспільства*. Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 19–20 травня 2021 р.) Ред. кол.: Т. А. Остапенко, Н. М. Бортник, С. М. Кіріщева, С. М. Науменко ; Нац. наук. мед. України, Наук. б-ка Ужгород. нац. університету. Київ, 2021. 72 с. С 68–69.

13. Іванова М. І., Клименко О. З. Законодавчі ініціативи із забезпечення доступу осіб із вадами зору до адаптованого інформаційного ресурсу. *Культура та інформаційне суспільство XXI ст*. Матеріали Всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених. (Харків, 22–23 квітня 2021 р.). ХДАК / За ред. проф. В. М. Шейка та ін. Харків, 2020. 360 с. С 236–239.

14. Карташов Н. С. *Взаимодействие научных библиотек как фактор более полного удовлетворения информационных потребностей ученых и специалистов* : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 05. 25.03. Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. Москва, 1978. 33 с.

15. Клименко О. З., Сокур О. Л. Кодифікація вивчення бібліотеки як об'єкта бібліотекознавства в системі наукових комунікацій. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2020. Вип. 60. С. 49–61. URL: http://np.nbu.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=NP&Z21IID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2020_60_5.

16. Кунанець Н. Е. *Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність* : монографія / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. 440 с.

17. Кунанець Н. Е. *Система бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами в Україні: історія, методологічні засади, перспективи* : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 39 с.

18. Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 3. С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2014_3_4.

19. Кунанець Н. Е., Лозицький О. А., Пасічник В. В. Інформаційні ресурси бібліотек для людей з особливими потребами: стан та перспективи. *Сучасні проблеми діяльності бібліотек в умовах інформаційного суспільства*. Матеріали третьої науково-практичної конференції. (Львів, 29 вересня 2011 р.). / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка», Науково-технічна бібліотека ; редколегія: О. В. Шишка, Н. Е. Кунанець, Д. О. Тарасов, І. О. Белоус, Р. С. Самотий, А. І. Андрухів. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. С. 174–188. URL: file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C/%D0%9A%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B8%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA.pdf.

20. Литвин А. В. *Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів з вадами зору в Україні (XX ст.)* : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2006. 18 с.

21. Ржеуський А. В. *Моделі, методи та засоби надання інформаційних послуг у сервіс-орієнтованих системах* : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Ржеуський Антоній Валентинович ; НАН України, Нац. б-ка

України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 23 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/avtoreferat_rzheuskogo_a.v.pdf.

22. Різун В. В. *Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії*. URL: http://journalib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf.

23. Слободяник М. С. Системно-функціональна модель бібліотеки. Бібліотеки і асоціації в меняючомуся світі : нові технології і нові форми співробітництва. *Бібліотека і доступність інформації в сучасному світі: електронні ресурси науки, культурі і освіті*. Труды конф. 10-я юбилейн. Междунар. конф. «Крым - 2003» (Судак, 7–15 июня 2003 г.). М. : ГПНТБ России, 2003. Т. 2. С. 759–760.

24. Соколов А. В. *Информационный подход к документальной коммуникации*. Ленинград : ЛГИК, 1988. 85 с.

25. Столяров Ю. Н. Бібліотека – двохконтурна система. *Науч. и техн. б-ки*. 2002. № 11. С. 5–24.

26. *Філософський енциклопедичний словник* / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; гол. ред. В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

27. Хавкина Л. Б. Научная разработка вопросов библиотекведения. Труды первой конференции научных библиотек. Москва, 1926. С. 29–33.

28. Чирков О. А. Що дасть українцям звукова книга (книга вголос) – новітнє явище української культури? (з приводу поширення так званих «аудіокниг» українською мовою). *Українознавство*. 2007. № 1. С. 322–325.

29. Шемаєв С. О. *Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України* : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / Шемаєв Сергій Олександрович ; М-во культури України, Харківська державна академія культури. Харків, 2016. 20 с.

30. Шрайберг Я. Л. Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий : ежегодный доклад. *Науч. и техн. б-ки*. 2002. № 1. С. 25–47.

References

1. Artemov, Yu. I. (2010). Kontseptualna model biblioteky suspilstva znan. [Conceptual model of the knowledge society library]. *Naukovi pratsi Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi bibileoteky Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho – Transactions of V. Suchomlynsky State Scientific and Pedagogical library of Ukraine*, 2, 66-71. [In Ukrainian].

2. Basov, S. A. (2011). Ob institutsionalnom podkhode v bibliotekovedenii [On the institutional approach in library science]. *Nauchnyie i tekhnicheskii biblioteki*, 3, 50-69. [In Russian].

3. Brui, O. M. (2018). *Zbalansovana sistema pokaznykiv u stratehichnomu upravlinni bibliotekoiu* [Balanced Scorecard in Strategic Management of Library]. Candidate's thesis. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Retrieved from https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/28644/1/Bruil_diss.pdf. [In Ukrainian].

4. Burchak, O. K. Tsentralna spetsializovana biblioteka dlia slipykh im. M. Ostrovskoho. [M. Ostrovskiy Central Specialized Library for the Blind]. *Ukrainska Bibliotekna Entsyklopediia*. Retrieved from <http://ube.nlu.org.ua/article/>. [In Ukrainian].

5. Vaneev, A. N. (2004). *Biblioteknoe delo. Teoriia. Metodika. Praktika* [Librarianship. Theory. Methodology. Practice]. St. Petersburg, Russia: Professiiia. [In Russian].

6. Vodolazka, S. A. (2013). Audioknyhy yak innovatsiinyi sposib populiaryzatsii knyhy [Audiobooks as an innovative way to promote the book]. *Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky*, 51, April-June, 101-106. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/Nzizh_2013_51_24.pdf. [In Ukrainian].

7. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2017). Rozvytok metodolohii bibliotekoznavchyykh doslidzhen: tradytsii ta novatsii [Development of library research methodology: traditions and innovations]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record studies. Informology*, 3, 26-31. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_3_6. [In Ukrainian].

8. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014). *Stratehii rozvytku biblioteknoinformatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia*. [Strategies of library-informative sphere of Ukraine: genesis, conceptions, modernization]. Kyiv, Ukraine: Akadempriodyka. [In Ukrainian].

9. Humenchuk, V. V. (2021, February). Audioresursy u diialnosti bibliotek dlia korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy: stanovlennia i suchasni tendentsii [Audio resources in the activities of libraries for users with special needs: the formation and current trends]. In *Social communications: tools, technologies and practice. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 10-13). Zaporizhzhia, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Humenchuk, V. V. (2021). *Audioresurs u bibliotekakh Ukrayiny: stan i perspektyvy* [Audio resource in libraries of Ukraine: state and prospects]. *Biblioteknyi Visnyk*, 2, 43-51. [In Ukrainian].

11. Davydova, I. O. (2014). Upravlinnia systemnymy transformatsiiami bibliotek: do pytannia naukovoï orhanizatsii upravlinnia. [Management of systemic transformations of the library: on the issue of science-based organization of management]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury - Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 45, 78-84. [In Ukrainian].

12. Ivanova, M. I. (2021, May). Implementatsiia Marakeshskoho dohovoru v Ukraini – vazhlyva skladova rozvytku bibliotek dlia liudei z vadamy zoru. [Implementation of the Marrakesh Treaty in Ukraine is an important component of the development of libraries for the visually impaired]. In *Trends in the development of medical libraries in Ukraine and the challenges of the modern information*

society. *Proceedings of the XX International Scientific Conference* (pp. 68-69). (Ostapenko, T. A., Bortnik, N. M., Kirishcheva, S. M., & Naumenko, S. M. (Eds.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. Ivanova, M. I., Klymenko O. Z. (2021, Aprile). Zakonodavchi initsiatyvy iz zabezpechennia dostupu osib iz vadamy zoru do adaptovanoho informatsiinoho resursu. [Legislative initiatives to ensure access of visually impaired people to the adapted information resource]. In *Kultura ta informatsiine suspilstvo XXI st.: materialy Vseukr. nauk.-teor. konf. molodykh uchenykh* [Culture and information society of the XXI century: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference of Young Scientists] (pp. 236-239.), KhDAK. (Sheika, V. M. et al (Eds.)). Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Kartashov, N. S. (1978). *Vzaimodeistvie nauchnykh bibliotek kak faktor naibolee polnogo udovletvoreniia informatsionnykh potrebnoei uchenykh i spetsialistov*. [Interaction of scientific libraries as a factor of the most complete satisfaction of scientists' and specialists' information needs]. Extended abstract of Doctor's thesis. State Order of Lenin Library of the USSR, Moscow, Russia. [In Russian].

15. Klymenko, O. Z., & Sokur O. L. Kodyfikatsiia vyvchennia biblioteki yak obiekta bibliotekoznavstva v systemi naukovykh komunikatsii. [Codification of the study of the library as an object of library science in the system of scientific communications]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 60, 49-61. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://np.nbu.gov.ua/cgi-bin/np/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=NP&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=npnbuimviv_2020_60_5. [In Ukrainian].

16. Kunanets, N. E. (2013). *Informatsiino-bibliotechna obsluhovuvannia korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy: istoriia ta suchasnist: monohrafiia*. [Information and library services for users with special needs: history and modernity: monograph]. Lviv, Ukraine: Halytska vydavnycha spilka. [In Ukrainian].

17. Kunanets, N. E. (2013). *Systema bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy v Ukraini: istoriia, metodolohichni zasady, perspektyvy*. [System of library and information service of users with special needs in Ukraine: history, methodological principles, prospects] (Extended abstract of Doctoral dissertation). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

18. Kunanets, N. E. (2014). Sotsiokomunikatsiinyi pidkhid u bibliotekoznavstvi: innovatsiia chy vidnovlennya tradytsii. [Sociocommunicative approach in library science: innovation or restoration of traditions]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia - Library Science. Record studies. Informology*, 3, 11-18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2014_3_4. [In Ukrainian].

19. Kunanets, N. E., & Lozytskyi, O. A., Pasichnyk, V. V. (2011, September). Informatsiini resursy bibliotek dlia liudei z osoblyvymy potrebamy: stan ta

perspektyvy. [Information resources of libraries for people with special needs: status and prospects]. In *Modern problems of libraries in the information society. Proceedings of the third scientific-practical conference* (pp. 174-188). (Shyshka, O. V., Kunanets, N. E., Tarasov, D. O., Bielous I. O., Samoty, R. S., & Andrukhiv, A. I. (Eds.)). Lviv, Ukraine: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki. Retrieved from file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C/%D0%9A%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B8%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA.pdf. [In Ukrainian].

20. Lytvyn, A. V. (2006). *Bibliotechno-informatsiine zabezpechennia korystuvachiv z vadamy zoru v Ukraini (XX st.)*. [Library and information support of visually impaired users in Ukraine (XX century)] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

21. Rzhеuskyi, A. V. (2016). *Modeli, metody ta zasoby nadannia informatsiinykh posluh u servis-orіentovanykh systemakh*. [Models, methods and means of providing information services in service-oriented systems]. (Extended abstract of PhD dissertation). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/avtoreferat_rzheuskogo_a.v.pdf.

22. Rizun, V. V. *Sotsialnokomunikatsiinyi pidkhyd u nauksi ta haluzi sotsialnoi inzhenerii* [Social communication approach in science and social engineering]. . Retrieved from http://journlib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf. [In Ukrainian].

23. Slobodianik, M. S. (2003). *Sistemno-funktsionalnaia model biblioteki* [System-functional model of the library]. In *Libraries and Associations in a Changing World: New Technologies and New Forms of Collaboration. Library and information accessibility in the modern world: electronic resources for science, culture and education. Proceedings of the International Scientific Conference "Crimea 2003"* (Ch. 2, pp. 759-760), Russian National Public Library for Science and Technology. Moscow, Russia. [In Russian].

24. Sokolov, A. V. (1988). *Informacionnyi podkhod k dokumentalnoi kommunikatsii* [Information approach to documentary communication]. Leningrad, Russia: LGIC. [In Russian].

25. Stoliarov, Iu. N. (2002). *Biblioteka – dvukhkонтурnaia sistema* [The library is a dual-circuit system]. *Nauchnye i Tekhnicheskie Biblioteki - Scientific and Technical Libraries, 11*, 5-24 [In Russian]

26. Shynkaruk, V. I. et al (Eds.). (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk*. [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

27. Havkina, L. B. (1926). *Nauchnaia razrabotka voprosov bibliotekovedeniia*

[Scientific development of library science]. In *Trudy pervoi konferentsii nauchnykh bibliotek Proceedings of the First Conference of Scientific Libraries* (pp. 29-33). Moscow. [In Russian].

28. Chyrkov, O. A. (2007). Shcho dast ukrainsiam zvukova knyha (knyha vholos) – novitnie yavlyshche ukrainskoi kultury? (z pryvodu poshyrennia tak zvanykh "audioknyh" ukrainskoiu movoiu). [What will give Ukrainians a sound book (a book aloud) – the latest phenomenon of Ukrainian culture? (on the distribution of so-called "audiobooks" in Ukrainian)]. *Ukrainoznavstvo, 1*, 322-325. [In Ukrainian].

29. Shemaiev, S. O. (2016). *Vzaiemodiia bibliotek, muzeiv, arkhiviv u komunikatsiinomu prostori Ukrainy*. [Collaboration between libraries, museums, archives in communication space of Ukraine]. (Extended abstract of PhD dissertation). Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].

30. Shraiberg, Ja. L. (2002). Sovremennye tendentsii razvitiia bibliotechno-informatsionnykh tehnologii: ezhegodnyi doklad. [Current Trends in the Development of Library and Information Technologies: Annual Report]. *Nauchnyie i Tekhnicheskii biblioteki, 1*, 25-47 [In Russian].

Vasyl Gumenchuk,

ORCID 0000-0001-8397-7631,

PhD student,

Department of Information Technology,

Kyiv National University of Culture and Arts,

36, Yevhen Konovalets Street, Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: oitscrazy@gmail.com

MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN INFORMATION AND LIBRARY SERVICE OF USERS WITH VISUAL IMPAIRMENT: RESEARCH METHODOLOGY

Problem formulation. The disclosure of the moral and intellectual potential of Ukrainian society is facilitated, on the one hand, by democratization and, on the other hand, by the European vector of Ukraine's development and focus on universal values. The presence of theoretical developments in Ukrainian library science on the peculiarities of servicing users with visual impairments and significant practical experience in this area raises the issue of methodological tools of the study. **The purpose of the article** is to characterize the methodological tools of research of multimedia technologies in information and library services for visually impaired users. **Scientific novelty.** Traditional and innovative methodological approaches in modern library science (structural-functional, activity, marketing, technological,

institutional, process, synergetic, cognitive, socio-cultural) are revealed, was defined actual methods for modernization of research of multimedia technologies as a component of information-library service for visually impaired in terms of the introduction of modern information and communication technologies and global digitalization of society. Such approaches as system-structural, social, historical, socio-communicative are characterized. **Conclusions.** The main theoretical and methodological approaches to the study of information and library services for visually impaired users are: system-structural, social, historical, socio-communicative, activity and process approaches. Modern methodological tools for studying the functioning of libraries for the blind in order to successfully meet their information needs and educational, scientific and cultural needs allows us to study ILS as an open a multilevel subsystem of the library as a space for information, training and meeting places, focused on providing and expanding the range of various information services and services with a comprehensive combination of access to different types and kinds of information.

Keywords: library, information and library service, audio resource, visually impaired users.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2020 р.